

A Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer

10 éve

Fertőd - Győr-Moson-Sopron vármegye

2023-ban az országban több helyen is megemlékeztek a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) elmúlt tíz évéről, gyakran hivatkozva az eseményre úgy, mint a KSZR 10 éves jubileumára. Valójában nem a rendszer, hanem annak jelenlegi formája volt 10 éves idén, hiszen 2013. január 1-jén lépett hatályba a jogszabály, amely meghatározta a kistételepülések könyvtári ellátásának aktuális kereteit. Az Informatikai és Könyvtári Szövetség, valamint a Hamvas Béla Pest Megyei Könyvtár szervezésében 2023. május 31-én Pócsmegyeren került sor a vármegyei hatókörű városi könyvtárak közös ünnepi szakmai napjára ugyanezen céllal, visszatekinteni a KSZR elmúlt 10 évére, annak eredményeire és a jövő lehetséges útjaira. Vajon hozott-e a 2013-ban hatályba lépő változtatás akkora újdonságot, hogy érdemes legyen ezt úgy kezelni, mint a KSZR „születésnapját”?

Természetesen semmi sem előzmény nélkül való. A jelentős fejlesztések jellemzően úgy jönnek létre, hogy korábban egy közösség berkeiben működő kezdeményezések kodifikálódnak, rendszerré állnak össze, nevet kapnak. (Csak hogy egy 2023-as párhuzammal érzékeltessem a kérdést. Idén ünnepeltük Budapest születésének

150 éves jubileumát, de természetesen senki nem gondolhatta, hogy a főváros csupán másfél évszázada létezne. Tény ugyanakkor, hogy Buda, Pest és Óbuda 1873-ban megtörtént egyesítésével akkor született az a város, amit jelenleg Budapestként ismerünk.)

A KSZR közvetlen előzményének tekinthető fejlesztések a könyvtári terület 2003–2007 közötti stratégiai ciklusához köthetők.¹ A 2003-ban létrehozott KSZR-munkabizottság dolgozta ki a *Könyvtárfejlesztési koncepció a községekben, különösen a kistételepüléseken élők számára* című dokumentumot, amely a Kulturális Közöny XLIX. évfolyamának 7. számában, 2005. március 7-én látott napvilágot.²

A kistételepülési könyvtári ellátás helyzete kritikus szintre süllyedt a rendszerváltást követően. Világossá vált, hogy egy célzott program nélkül az önkormányzatok nem lesznek képesek olyan fejlesztéseket végrehajtani, amelyek biztosíthatják a legkisebb településeken élők számára az információs és kulturális javakhoz való egyenlő hozzáférést. A kistételepülési könyvtárak – ahol még léteztek – jellemzően erősen forráshiányosan, szakképzett munkaerő nélkül, nagyon szerény beszerzési keretekkel, elavult állományokkal, kizárólag

könyvtári kölcsönzést nyújtva működtek. Egyre nagyobb különbség tántogott a nagyobb városokban, valamint a vidéken élők által elérhető könyvtári szolgáltatások minősége között.

A koncepció az 1997. évi CXL. törvényben definiált könyvtári szolgáltatások megrendelésének a lehetőségére kínált szakmai útmutatást, teret adva annak, hogy a nagyobb települések magasabb színvonalon működő közkönyvtárai szakmai támogatást nyújtsanak a környező községeknek, biztosítsák a lakosság magasabb minőségű ellátását. A koncepció megvalósításához szükséges anyagi forrást a többcélú kistérségi társulások támogatása jelentette. Az önkormányzatok szabadon dönthettek arról, hogy mely településtől rendelik meg a könyvtári szolgáltatásokat. Ha a kistérség önkormányzatai összefogtak a könyvtári ellátás közös megoldása érdekében, akkor arra központi támogatást kaptak. A rendszer érdekeltiséget teremtett a szomszédos települések közötti összefogásra, támogatta, ha az egyenként szerény erőforrásokkal rendelkező önkormányzatok a méretgazdaságosság elvét követve egyesült erővel léptek fel a mindannyiójukat érintő feladatok megoldása érdekében.

10 éve

A Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer

„A legkisebb településeken élők információs esélyegyenlőségének biztosítása érdekében tehát szükség volt a könyvtárellátási szolgáltató rendszer új alapokra helyezésére”

Bánfa - Baranya vármegye

5500 fő alatti települések közel kétharmada vált a KSZR tagjává.

Mindezek mellett azonban a felszínre kerültek a rendszer korlátai is. Sajnos nagyon sok olyan önkormányzat intézménye vált szolgáltató könyvtárrá, ahol nemhogy a környező falvak, de a saját település lakosságának az igényeit sem sikerült magas színvonalon ellátni. Különösen az aprófalvas vidékeken (pl. Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén) merült fel a szakmaiság hiányának problémája, ahol a kistérségek központi települései is mindössze néhány ezer fős lélekszámú kisvárosok, amelyekben a könyvtár maga sem tudta maradéktalanul teljesíteni a nyilvános könyvtárakkal szemben támasztott követelményeket. Szintén problémát jelentett, hogy egyes esetekben az együttműködés csak formálisan valósult meg, az önkormányzatok ténylegesen nem törekedtek a könyvtári ellátás hatékonyságának és szakmai színvonalának emelésére. Ráadásul a rendszer nem ért el minden lehetséges települést, az 5500 fő alatti községeknek, kisvárosoknak a további nagyjából egyharmadában még mindig a 2005 előtti problémákkal küszködő, alacsony minőségű szolgáltatásokkal és gyűjteménnyel

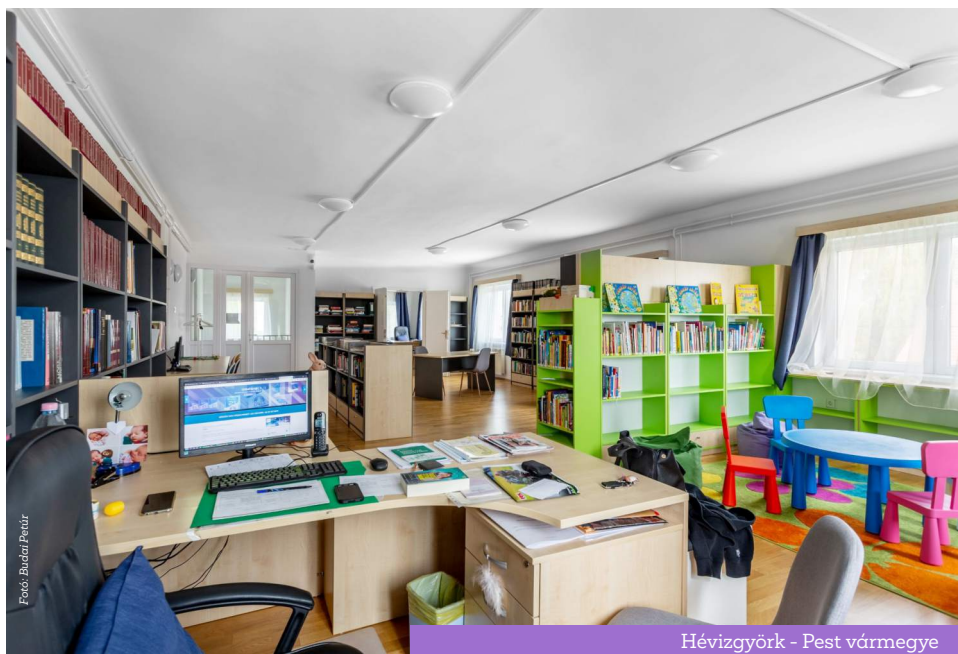
operáló települési könyvtárakkal találkozhattunk. A legkisebb településeken élők információs esélyegyenlőségének biztosítása érdekében tehát szükség volt a könyvtárellátási szolgáltató rendszer új alapokra helyezésére.

A 2013. január elsején életbe lépett KSZR-rendelet alapján a megyei hatókörű városi könyvtárak lettek a felelősei a kistérségi könyvtárak segítő módszertani szolgáltató rendszerek működtetésének. Több megyei hatókörű városi könyvtárban (pl. Fejér vagy Pest megye) 2013-tól kezdve a jogszabályban meghatározott feladatok teljesítése érdekében kezdték el újra felépíteni a módszertani munkát és tudatosan bevonni az 5500 fő alatti településeket a KSZR-szolgáltatóhelyek körébe. A rendszer nem zárta ki teljesen az arra alkalmas városi könyvtárakat a szolgáltatások működtetéséből, a megyei könyvtár felügyelete mellett ezek továbbra is bevonhatók az ellátás biztosításába. Voltak megyék, amelyekben ennek több évtizedes hagyománya van, ami egészen az ellátórendszerek idejéig megy vissza (pl. Zala és Vas vármegyék).⁴ A KSZR működtetésére szolgáló támogatás innentől kezdve közvetlenül a megyei hatókörű városi könyvtárak

A 2005 és 2012 közötti időszak legfőbb érteke az volt, hogy a többcélú kistérségi társulások keretében működő könyvtárellátási szolgáltató rendszerek a könyvtárra irányították a kistérségek vezetőinek figyelmét, hiszen az a forrásbevonás ígéretével kecsegtette őket. A községek polgármesterei elkezdtek érdeklődni a könyvtárak sorsával. Sorban születtek az együttműködések, számos kis könyvtár megújult, újra elindultak a könyvtárbuszok. 2012-ig bezárólag az

10 éve

A Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer

Hévizgyörk - Pest vármegye

költségvetésében jelent meg, ezzel garantálva a források szakmai célú felhasználását.

Az országos könyvtári statisztika szerint 2022-re már 2692, a KSZR keretében működtetett könyvtári, információs és közösségi hely működött az országban. Ezzel a rendszer elérte az országban a közel teljes lefedettséget. Mivel mára már mindösszesen csupán 50 községi önkormányzat által fenntartott nyilvános könyvtár működik az országban, nem igazán van tér a KSZR-rendszerek további bővülésére.⁵ Tekintve, hogy az önkormányzatok számára nem kötelező a rendszerbe való belépés, mindez a modell működőképességét, sikerességét bizonyítja. A 2013 januárjában bevezetett rendszerben a vármegyei hatókörű városi könyvtárak olyan értékaajánlatot tudnak adni az 5500 fő lélekszám alatti településeknek, amelyet azok döntő többségében érdemesnek látnak elfogadni.

A mennyiségi előrelépés mellett fontos megemlíteni a minőségi változásokat is. A megyei hatókörű városi könyvtárak és a KSZR-be bevont települések közötti hosszú távú és kiszámítható együttműködés eredményeként jelentős mértékben emelkedett

a szolgáltatások színvonala is. Egy települési önkormányzattal való szerződéskötést követő 1-2 évnyi közös munka után már érezhetőek a változások. Megújulnak a terek, új bútorok, szép új könyvek, játékok, informatikai eszközök teszik vonzóvá a szolgáltatóhelyeket, amelyek önmagukban is kellően attraktívak, de a változatos programkínálat segítségével még inkább élet költözik a kistépelülési könyvtári szolgáltatóhelyekre.

A korábban jellemzően könyvkölcsönzést nyújtó szolgáltatóhelyek könyvtári, információs és közösségi helyekké válnak, ahol minden korosztály megtalálja a számára értékes dokumentumokat, szolgáltatásokat, programokat. A kistépelülések könyvtárosai egyre inkább elköteleződnek a szakma iránt, a vármegyei hatókörű városi könyvtárak által szervezett továbbképzések, tapasztalatcserek nyomán megismerik a könyvtárosmunka igazi természetét, egymást, részeivé válnak egy szakmai közösségnek. És ne feledkezzünk meg a másik oldalról sem. A megyei könyvtárak is megerősödtek az elmúlt tíz év alatt, még jobban megismerték a településeket, még inkább megértették a községekben élők igényeit, amelyekkel a megyében mű-

LÁBJEGYZETEK

¹ Ld. Skaliczki Judit: *Az információs esélyegyenlőség és a demokrácia helye: a könyvtár – A könyvtári terület stratégiai céljai 2003–2007 között = Tudományos és műszaki tájékoztatás, 2003. (50. évf.) 9–10. sz. 375–381. p.*

² A koncepció egy önálló KSZR-t bemutató kötetben is megjelent. *Könyvtárfejlesztési koncepció a községekben, különösen a kistépelüléseken élők számára = Könyvtárellátási Szolgáltató rendszer. Tájékoztató a kistépelülések könyvtári ellátásáról. Szerk. Richlich Ilona, Budapest, Könyvtári Intézet, 2005. 6–19. p.*

³ Fehér Miklós: *Kistépelülések könyvtári ellátása. Helyzetkép és szakirodalmi szemle. = Könyvtári Figyelő, 2002. 3. sz. 367–428. p.*

⁴ Tóth Máté: *Hazai ellátórendszerek egy országos vizsgálat adatainak tükrében = Könyvtári figyelő, 2004. (50. évf.) 4. sz. 719–761. p.*

⁵ Az adatok forrása: *Országos könyvtári statisztika adatvizualizációs felülete. Békésiné Bognár Noémi Erika – Nagy Andor: Reform a könyvtárstatisztikában: egységesített adatstruktúra és adatvizualizáció = Tudományos és műszaki tájékoztatás 2022. (69. évf.) 7. sz. 334–341. p.*

ködő nyilvános könyvtárakat is hatékonyabban képesek segíteni. A vármegyékben működő könyvtári rendszerek egyre inkább egységes hálózatokká kezdenek válni, amelyek mind magasabb színvonalon képesek kielégíteni a lakosság kulturális és információs igényeit.

A fentiek alapján bátran állíthatjuk, hogy van okunk a 10 évvel ezelőtti változásokra a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer létrejötté tekinteni, bár kétségtelen, hogy az előzmények nélkül, az évtizedek során végzett módszertani munka tapasztalatai nélkül a KSZR nem lenne az, ami jelenleg. Bízunk benne, hogy az egy évtizede folyó szakmai munka még sokáig folytatódhat ezen a jól bevált úton, és a nemzetközi szinten is kiemelkedő színvonalú hazai kistépelülési ellátás tovább fog erősödni a következő években.

Dr. Tóth Máté